

IVAN MARKOVIĆ

dipl. politikolog

Neke karakteristike savremenog međunarodnog terorizma u području Sredozemlja

Sredozemlje je prostor koji obiluje konfliktnim situacijama, kriznim žarištima, do krajnosti zaoštrenim ekonomskim problemima, čestim demonstracijama vojne sile, veoma izraženim nacionalizmom i konzervativizmom, s jedne, i progresivnim težnjama, s druge strane. Manifestacije raznih oblika terorizma postale su i specifično i bitno obeležje raznovrsnih sukoba u ovom području.

Razvijena teroristička aktivnost u Sredozemlju svojim dimenzijama daleko nadmašuje slične manifestacije u drugim delovima sveta, što otvara realne mogućnosti da se izučavanjem fenomena međunarodnog terorizma u tom području sagledaju gotovo svi njegovi aspekti, počev od izvora, pojavnih oblika, elemenata, motiva, ciljeva, nosilaca, pa sve do uzroka nastajanja.

Terorizam međunarodnog karaktera javlja se, u području Sredozemlja, najpre kao jedno od sredstava antikolonijalne borbe. Terorističke akcije u Palestini protiv britanskog kolonizatora neposredno posle drugog svetskog rata i terorizam u okviru alžirske antikolonijalne borbe, dva su primera koja se mogu koristiti za sagledavanje geneze međunarodnog terorizma u Sredozemlju.

S obzirom na svoju kompleksnost, nediskriminaciju i neuhvatljivost političkim i moralnim pravilima, međunarodni terorizam uobličen u tom regionu reflektuje se i u druga područja sveta sa tendencijom opasnog širenja i razornog dejstva na postojeći sistem međunarodnih odnosa.

Sredozemlje predstavlja prostor neposrednog sučeljavanja različitih civilizacija, kultura, religija i ideologija. To je područje direktnog sudara velikih sila i blokova, razvijenog Severa i nerazvijenog Juga. Zbog takve konstelacije, svaka kriza u svetskim razmerama, svako zaoštavanje u međunarodnim odnosima, ma u kom kraju sveta se odigralo, dobija svoj refleks na Sredozemlju. Tu se, što je najvažnije, prelamaju sve krize u odnosima velikih sila. Brojni sukobi različitog značaja i karaktera istakli su u prvi plan nestabilnost kao osnovno obeležje situacije u tom regionu. Sredozemlje

je prostor koji obiluje konfliktnim situacijama, kriznim žarištima, do krajnosti zaoštrenim ekonomskim problemima, čestim demonstracijama vojne sile, veoma izraženim nacionalizmom i konzervatizmom, s jedne, i progresivnim težnjama, s druge strane. Manifestacije raznih oblika terorizma postale su i specifično i bitno obeležje raznovrsnih sukoba u ovom području.

Razvijena teroristička aktivnost u Sredozemlju svojim dimenzijama daleko nadmašuje slične manifestacije u drugim delovima sveta, što otvara realne mogućnosti da se izučavanjem fenomena međunarodnog terorizma u ovom području sagledaju gotovo svi njegovi aspekti, počev od izvora, pojavnih oblika, elemenata, motiva, ciljeva, nosilaca, pa sve do uzroka nastajanja.

U okviru tako postavljene teze bilo bi najcelishodnije analizirati dva pitanja međunarodnog terorizma u oblasti Sredozemlja: (1) njegov značaj kao sredstva borbe obespravljenih naroda i društvenih grupa za svoju afirmaciju, i (2) tendenciju njegovog širenja izvan granica ovog područja sa opasnim dejstvom na postojeći sistem međunarodnih odnosa.

Razume se, obim rada ograničava pretenzije autora, svodeći ih na korektno označavanje bitnih momenata geneze međunarodnog terorizma u području Sredozemlja i prepoznavanje nekih njegovih najbitnijih karakteristika.

Geneza i razvoj međunarodnog terorizma u području Sredozemlja

Terorizam međunarodnog karaktera javlja se, u području Sredozemlja, najpre kao jedno od sredstava antikolonijalne borbe. Terorističke akcije u Palestini protiv britanskog kolonizatora neposredno posle drugog svetskog rata i terorizam u okviru alžirske antikolonijalne borbe, dva su primera koja se mogu koristiti za sagledavanje geneze međunarodnog terorizma u Sredozemlju.

Palestina je u prvim posleratnim godinama područje u kome se sukobljavaju interesi arapskog domorodačkog stanovništva, britanske kolonijalne uprave i Jevreja, koji se u sve većem broju doseljavaju. Doseljavanje Jevreja u Pales-

tinu traje još od kraja prvog svetskog rata, a pokrenuto Bal-furovom deklaracijom,¹ koja predviđa stvaranje jevrejskog »nacionalnog ognjišta« u tom prostoru. Britanci su, međutim, krajem 30-ih i početkom 40-ih godina, pod pritiskom sve većeg nezadovoljstva arapskog življa, smanjivali kvote za useljavanje Jevreja u Palestinu. Želeći da po svaku cenu ostvare ideju o stvaranju jevrejske nacionalne države na teritoriji Palestine, jedan deo radikalno orijentisanih Jevreja preduzima brojne terorističke akcije protiv britanskih kolonijalnih vlasti i arapskog stanovništva koje se suprotstavljalo ovakvim težnjama. Radi toga je stvorena, početkom 20-ih godina, militaristička organizacija »Hagana« (Obrana). Ubrzo se od prvobitne organizacije izdvaja radikalna frakcija pod nazivom »Irgun cvai leumi« (Nacionalna vojna organizacija) sa jasnim obeležjima terorističke organizacije. Početkom 40-ih godina osniva se najradikalnija od svih jevrejskih terorističkih organizacija »Lohamem herut Jizrael« (LEHI — borci za slobodu Izraela), poznata pod nazivom Šternova banda. Jevrejske terorističke organizacije ne prestaju sa akcijama ni za vreme drugog svetskog rata. Cionistički terorizam u ovom periodu dostiže vrhunac atentatom na lorda Mojna, britanskog ministra rezidenta u Kairu. Neposredno posle rata izvršen je i napad na ambasadu Velike Britanije u Rimu čime se terorizam prenosi i van Palestine. Teroristi iz redova Irguna, 22. jula 1946. godine, dižu u vazduh pola hotela »Kralj David« u Jerusalimu.² Britanska vlada uspaničena takvim nasiljem i obeshrabrena arapskim neprihvatanjem njenog plana o podeli Palestine, nastoji da se što pre izvuče iz nastalog konflikta. Već 14. maja 1948. godine Britanci napuštaju teritoriju Palestine.³ Dan posle toga proglašena je država Izrael, koju ubrzo priznaju sve velike sile. To je bio konačan povod za Arape da svoje nezadovoljstvo izraze otpočinjući prvi arapsko — izraelski rat. U toku sukoba cionisti ne prestaju sa terorističkim akcijama međunarodnog karaktera. Tako je 13. septembra 1948. godine iz-

¹ Sačinjena u Londonu 2. novembra 1917. godine, integralni tekst videti u: *Međunarodna politika*, Beograd, br. 490, 1970, str. 19.

² Vojin Dimitrijević, *Terorizam*, »Radnička štampa«, Beograd, 1982, str. 60.

³ *Hronologija palestinskog pitanja*, »Međunarodna politika«, Beograd, br. 728-729, 1980, str. 21.

vršen atentat na posrednika OUN, švedskog diplomatu Folke Bernadota (Bernadotte) i njegovog pomoćnika, francuskog pukovnika Andre Pjer Seroa (Andre Pierre Serot).⁴

Bilans prvog rata bio je poražavajući za Arape sa teritorije Palestine. Država Izrael nastavila je da postoji, a od 900.000 Palestinaca sa teritorije zahvaćene ratom, 770.000 je moralo da ode u izgnanstvo.⁵

Sasvim je jasna uloga koju je terorizam odigrao u ovom procesu. On je Jevrejima najpre poslužio da nateraju Britance da shvate da je njihov opstanak u Palestini nemoguć, a zatim su terorističkim i krajnje diskriminatorskim metodama oterali palestinsko-arapsko stanovništvo u dijasporu. Koristeći se popustljivošću međunarodne zajednice prema njima kao žrtvama genocida u toku drugog svetskog rata i nepostojanjem adekvatnog međunarodnog pravnog instrumentarija koji bi sankcionisao terorizam, uspeali su da učine prvi korak ka njegovoj internacionalizaciji.

Donekle drugačiju ulogu imao je terorizam u toku borbe alžirskog naroda protiv francuskog kolonizatora. Alžir je bio naseljen velikim brojem francuskih kolona koji su ovu južnomediteransku teritoriju smatrali svojim domom. Osim toga, prema zvaničnoj francuskoj politici, Alžir je smatran sastavnim delom francuske teritorije. Postojala je veoma jaka emocionalna veza između stanovništva metropole i kolona u Alžiru, jača od svake ekonomske i političke logike, čiji je cilj bio održanje postojećeg kolonijalnog statusa Alžira. S druge strane, autohtono arapsko stanovništvo Alžira bilo je prilično koherentno. Politički dobro organizovano, težilo je što bržoj nacionalnoj, ekonomskoj i političkoj emancipaciji od francuske dominacije. Oružana borba počela je serijom terorističkih akcija, koje su imale za cilj da uzdrmaju kolonijalnu vlast i javno mnjenje metropole i skrenu pažnju na zahteve alžirskog naroda. Kada se sukob razvio, alžirski ustanici prelaze na gerilska dejstva i partizanski vid borbe, kao osnovni način ratovanja, a terorizam koriste kao pomoćno sredstvo na specifičan način: terorističkim akcijama prenose borbu na teritoriju metropole i to, prvenstveno,

⁴ Isto.

⁵ *Palestina i Arapi*, »Međunarodna politika«, Beograd, br. 837, 1985, str. 14.

u gradove. Procena značaja terorističkih napada na razne objekte u metropoli zasnovana je na želji da se stanovništvo metropole suoči sa strahotama rata koji se vodi sa druge strane Sredozemnog mora. Teroristički udari u Parizu i nekim drugim gradovima učinili su rat realnim za populaciju metropole, koja je do tada o njemu imala samo imaginarnu predstavu formiranu »friziranim« izveštajima sredstava javnog informisanja. Francuska je na terorizam odgovorila državnim terorizmom proširujući sferu njegove internacionalizacije. Jedan od takvih primera je i akcija francuskog ratnog vazduhoplovstva koje je 1957. godine prisililo civilni avion marokanske vazduhoplovne kompanije da sleti na teritoriju Alžira. Plod te akcije bilo je hvatanje vođe Fronta za nacionalno oslobođenje Alžira, Ahmeta Ben Bele i još četvorice čelnih ljudi tog pokreta. To, međutim, nije zaustavilo tok promena u javnom mnjenju metropole. Francuski narod je počeo postepeno da gubi iluzije o velikom francuskom kolonijalnom carstvu. Patriotska veza sa kolonima u Alžiru postala je teret kojeg se, na suptilan način, trebalo rešiti. Trezvenije razmišljanje doprinelo je otpočinjanju pregovora između francuske vlade i predstavnika alžirskog Fronta za nacionalno oslobođenje, koji su rezultirali sticanjem nezavisnosti Alžira, 3. juna 1962. godine.

U okviru alžirskog antikolonijalnog rata nastavio se proces širenja terorizma, započet neposredno posle rata u Palestini. Raznovrsnost pojavnih oblika ukazuje na to da je međunarodni terorizam ušao u novu, višu fazu razvoja koja je podrazumevala njegovo prostorno širenje i uvođenje novih oblika terorističke aktivnosti.

Takav tok događaja doveo je do saznanja da se terorizam može veoma efikasno primenjivati, da su terorističke akcije spektakularne, da privlače pažnju sredstava masovnih komunikacija, da su učinci i na osnovu malog broja žrtava veliki, da za izvođenje terorističkih akcija ne treba mnogo sredstava i ljudi, da nespremna i podeljena međunarodna zajednica nije u mogućnosti da adekvatno odgovori na ovaj fenomen u ekspanziji i, kao vrhunac svega, da od terorističke aktivnosti, a zbog njene nediskriminacije, praktično niko nije zaštićen, odnosno da svako može biti žrtva.

Dalji razvoj događaja karakteriše tendencija osamostaljivanja terorizma i njegovog prerastanja iz pomoćnog i marginalnog sredstva u osnovno sredstvo borbe mnogih političkih grupa i pokreta u regionu Sredozemlja.

Savremeni period razvoja međunarodnog terorizma u području Sredozemlja

Događaji tokom druge polovine 60-ih godina označili su ulazak u savremeni period razvoja društvenih odnosa u Sredozemlju. U tom vremenskom razdoblju nastupile su složene socijalne, ekonomske i političke promene, kao i strateške promene u regionalnim i globalnim odnosima snaga. Treći arapsko — izraelski rat, juna 1967. godine, ulazak sovjetske ratne flote u Sredozemlje, početak vojne diktature u Grčkoj, zaoštavanje situacije na Kipru, velika studentska previranja i uspon evrokomunizma u Francuskoj i Italiji, izlazak Francuske iz vojnog saveza NATO pakta, pad monarhije u Libiji i stvaranje Socijalističke Libijske Džamahirije, ključni su događaji koji su obeležili ovaj period.⁶

Na Bliskom istoku, treći arapsko — izraelski sukob (šestodnevni junski rat 1967. godine) pokazao je vojnu inferiornost i nesposobnost arapskih zemalja da se suprotstave Izraelu koji je, uz bezrezervnu podršku SAD, uspeo da okupira preostale delove Palestine, Golansku visoravan i Sinaj do Sueckog kanala. To je izazvalo veliko razočarenje u arapskim redovima, a naročito među Palestincima, koje je rezultiralo opredeljenjem određenih palestinskih grupa i pokreta za terorističke aktivnosti kao prvenstvenog načina borbe protiv Izraela, njegovih interesa i saveznika širom sveta.

Razvoj događaja na kraju šeste decenije doveo je do značajne radikalizacije i povećanja ekstremizma na političkoj sceni, što je uslovalo veliki porast broja grupa i organizacija kojima će nasilje biti osnovni način delovanja. Orijentacija diskriminisanih društvenih grupa na korišćenje tero-

⁶ Sire videti: Momir Stojković, *Sredozemlje i međunarodni odnosi, Sredozemlje 80-ih godina*, Beograd, 1984, str. 33—43.

rističkih sredstava borbe, dalji je i drastičniji rezultat razorenih nada i izgubljenih iluzija u mogućnost rešenja njihovih egzistencijalnih problema.⁷

Tako je, nakon arapskog debakla 1967. godine, iz ilegalnosti izašlo više palestinskih grupa i pokreta, koji su, primenjujući teroristička dejstva, pokušali da na znatno radikalniji način skrenu pažnju svetske javnosti na nerešeno palestinsko pitanje.

Kao događaj koji je obeležio početak međunarodne terorističke aktivnosti na Sredozemlju, u savremenom periodu, najčešće se uzima otmica El-alovog aviona na liniji za Rim, koju je 1968. godine izvršio pripadnik jedne od palestinskih organizacija, čime Palestinci, prvi put, vrše teroristički napad van teritorije Palestine, što je predstavljalo konačnu internacionalizaciju terorizma u području Sredozemlja.⁸ Opravdanje za ovu akciju bila je tvrdnja da je vazduhoplovna kompanija El Al u bliskim odnosima sa izraelskim oružanim snagama. No, ovako izražena potreba za opravdanjem počinjenih terorističkih dela predstavlja poslednji ostatak iskrivljene etičke motivacije terorista. U savremenim uslovima, međutim, gubi se čak i ovaj ostatak moralnosti. Umesto toga uobičajeno je da teroristi samo informišu javnost o tome koja je grupa ili organizacija izvršilac određene terorističke akcije. Preuzimanje »odgovornosti« za izvršene terorističke akte nije ništa drugo do legitimisanje terorističke grupe radi obezbeđenja publiciteta kojim se iznuđuje propagiranje njene aktivnosti, jer publicitet je jedini cilj koji teroristi dosežu na osnovu svake terorističke akcije,

⁷ »Jedan dalji i drastičniji rezultat razorenih nada jeste težnja za razaranjem i nasiljem. Upravo zato što čovek ne može da živi bez nade, on mrzi ono što je nadu potpuno razorilo — život. Pošto sam ne može da stvori život, želi da ga razori. On želi da se osveti za svoj neizvirljeni život i čini to time što se predaje totalnoj želji za razaranjem, dok najzad nešto ne uništi, druge ili sebe.« Erih From, *Revolucija nade*, »Grafos«, Beograd, 1980, str. 32.

Naziv Studije OUN kojom je 1972. godine počelo ozbiljno bavljenje problemom terorizma u okviru OUN glasi: »Mjere za predusretanje međunarodnog terorizma koji ugrožava ili uzima živote nevinih ljudi ili dovodi u opasnost osnovne slobode, i proučavanje uzroka onih oblika terorizma i akata nasilja koji leže u bijedi, frustriranosti, bolu i očaju i koji dovode do toga da neki ljudi žrtvuju ljudske živote, uključujući njihove vlastite, u pokušaju proizvođenja radikalnih promjena.« U. N. Doc. A/C. 6 6/418 (1972). Citirano prema: Katarina Tomaševski *Izazov terorizma*, NIRO »Mladost«, Beograd, 1983, str. 64.

⁸ Vidi: dr Vojin Dimitrijević, Isto, str. 63, i *Hronologija najvećih terorističkih akcija 1968—86*, »Međunarodna politika«, Beograd, br. 886, 1987, str. 17.

bez obzira na njenu krajnju uspešnost, što im daje podstreka za još smelije, fanatičnije i bezobzirnije akcije.

Očigledno je da se već na početku savremenog perioda pojedine karakteristike međunarodnog terorizma gube, odnosno transformišu u neke nove, u skladu sa promenama koje se dešavaju u području Sredozemlja. Kod organizacija i pokreta koji su se opredelili za teroristički način delovanja, dolazi do promena u programskoj orijentaciji. Sve više se akcenat stavlja na neposredne ciljeve i polako se istiskuje jasna predstava o konačnom cilju borbe. Preterana instrumentalizacija u programskim opredeljenjima nosila je sobom kao posledicu povećanje proizvoljnosti i neodređenosti u shvatanju pojma neprijatelja, a time i meta napada. Sve to je stvaralo realne mogućnosti da se nasilje od sredstva promoviše u cilj, odnosno da samo sebi postane svrha.

Palestinski teroristi, na primer, sve češće, pored izraelskih, vrše otmice vazduhoplova drugih država. Tako su 7. septembra 1970. godine oteali *Boing* kompanije TWA i *DC-9* kompanije Sviser (Swisair) i prisilili ih da se spuste u Zarku na severu Jordana. Tri dana kasnije otet je i vazduhoplov kompanije BOAC i doveden na isto odredište. Akcija je završena uništenjem sva tri vazduhoplova, a odgovornost je preuzeo Narodni front za oslobođenje Palestine (PFLP) Žorža Habaša.⁹

Terorističke organizacije su povećale ekstremizam i nekritički se okrenule neposrednim ciljevima, a to je dovelo do povećanja nediskriminacije međunarodnog terorizma čineći ga krajnje nepredvidivim. Prema logici terorista sve je dozvoljeno. U savremenim uslovima uobičajeni politički akt je postupak koji se očekuje kao redovan i zakonit, koji, dakle, predstavlja oblik ustaljenog političkog komuniciranja i ne izaziva veliki strah čak i kada u sebe uključuje nasilje. Moglo bi se reći da ono što je uobičajeno, ustaljeno, pa na osnovu toga i predvidivo, što je u glavi svakog pojedinca postalo uokviren sistem sa jasno ocrtanim relacijama uzrok —

⁹ Žorž Habaš akciju ovako opravdava: »Izrael je proizvod kolonijalizma, kolonijalizam je proizvod imperijalizma, a imperijalizam je proizvod kapitalizma. Zato su jedine države koje smatramo prijateljskim, jedine čije ćemo avione poštediti, socijalističke zemlje.« Citiramo prema: dr Vojin Dimitrijević. Isto, str. 63.

posledica, predstavlja nešto što bi se u najširem smislu reći moglo označiti kao normalno. S druge strane, postoji terorizam, teroristički akt kao oblik nasilja, koji se na osnovu dosadašnjih iskustava može smatrati apsolutno nepredvidivim, koji iskače iz svakog već ustrojenog, racionalnog sistema i koji ne dopušta nikakve razumske projekcije u budućnost. Kada se, u savremenim uslovima, masa pojedinaca sa relativno izgrađenim sistemima pravila i očekivanja suoči sa nepredvidljivošću terorističkog čina, onda neminovno takav susret izaziva strah koji, podstaknut senzacionalističkim filtriranjem ovih događaja u sredstvima javnog informisanja, prerasta u pravu fobiju i histeriju. Naročito veliki strah, zbog osećaja nezaštićenosti i nesigurnosti izazivaju terorističke akcije sa velikim brojem slučajnih žrtava.¹⁰

Nepostojanje selektivnosti međunarodnog terorizma u Sredozemlju, posledica je njegove neuspešnosti kao akta komunikacije, odnosno bezuspešnog delovanja na širu okolinu i svetsko javno mnjenje. Kao dobar primer može poslužiti delatnost palestinskih i jermenskih terorističkih grupa i organizacija. U početnoj fazi svojih aktivnosti one su nastojale da napadima na brižljivo selektivno izabrane mete (na bitna obeležja i simbole izraelske vlasti, odnosno turske diplomate) izazovu pozitivne reakcije većine stanovništva ili takozvane rezonantne mase i podršku međunarodne javnosti. Zbog toga su ovi početni udari pogađali samo uzak broj »neposrednih krivaca«.¹¹

Kada, međutim, ovako izvedene akcije nisu dale očekivane rezultate i ujedno pokazale nezainteresovanost i ravnodušnost međunarodne zajednice za rešenje palestinskog i

¹⁰ Takav je, na primer, akt koji su izvršili palestinski teroristi 21. februara 1970. godine, kada su u avion Svisera (Swissair) na liniji Cirihi-Tel Aviv podmetnuli bombu čije je razorno dejstvo usmrtilo 47 putnika. Ili, kada je u napadu jermenske terorističke organizacije ASALA na aerodrom u Ankari, 7. avgusta 1982. godine, poginulo 17, a ranjeno 63 lica, uglavnom slučajno zatečenih putnika. Videti: *Hronologija najvećih terorističkih akcija 1968—86*, »Međunarodna politika«, Beograd, br. 886, str. 17.

¹¹ Među takvim akcijama su: otmica sekretara ambasade SAD u Jordanu, koju su 7. juna 1970. godine izveli palestinski komandosi, zatim atentat na predsednika vlade Jordana Vafsi Tela, koji su 28. novembra 1971. godine izvršili pripadnici palestinske terorističke organizacije »Crni septembar«, a takav je i napad palestinskih komandosa na ambasadu Egipta u Madridu, 15. septembra 1975. godine, u kome su zarobljeni ambasador, ataše za štampu i konzul. Videti: *Taoci u savremenom svetu*, »Međunarodna politika«, Beograd, br. 720, 1980, str. 14—15.

jermenskog problema, teroristi posežu za drastičnijim sredstvima nastojeći da razbiju mir i osećaj sigurnosti šireg okruženja. Oni napuštaju strogu selektivnost prilikom izbora objekta napada i nastoje da u akcijama, nauštrb jasnoće poruka, pokažu mnogo više snage i odlučnosti. Već u ovoj fazi objekti terorizma su i nevina lica.¹²

Želja terorista je bila da se ovakvim akcijama izazove osećanje jakog straha, nesigurnosti i nepoverenja u vlast. Terorističke akcije u ovom kontekstu treba da pokažu da etablirana vlast nije sposobna da obavlja funkcije radi kojih je ustanovljena, odnosno da nije u mogućnosti da štiti ni građane ni samu sebe. Napadi su, dakle, usmereni kako na lako prepoznatljive simbole vlasti (šefovi država, diplomate, čuvari reda i dr.), tako i na građanstvo (otmice neselektivno izabranih lica, podmetanje bombi na javnim mestima, otmice aviona, itd.).

Pošto je i posle ove faze terorističkih aktivnosti izostala »podrška« širih masa i međunarodnog javnog mnjenja, teroristi se osećaju izigranima i počinju da smatraju da adresati kojima se obraćaju nisu dostojni njihove velike žrtve. Ovakav epilog neminovno izaziva gnev i želju za osvetom svima onima koji ih nisu shvatili, koji im se nisu pridružili, odnosno koji su ih onemogućili u sprovođenju njihovog načina rešavanja palestinskog i jermenskog pitanja. Zato se kao posledica takvog razvoja događaja, javlja potpuna nediskriminacija prilikom izvođenja terorističkih akcija.¹³

Smanjivanje selektivnosti u aktivnostima terorističkih organizacija dovodi do promena u njihovoj strukturi i drugačijeg pristupa u regrutovanju i obučavanju kadrova. Krajem 60-ih i početkom 70-ih godina, u obuci terorista akcenat je stavljen na njihovu što veću vojničku izvežbanost i psihofizičku spremnost. To je bilo vreme kada su u teroris-

¹² Eksplozija automobila-bombe, 3. oktobra 1979. godine, ispred sinagoge u ulici Kopernik u Parizu prouzrokovala je smrt 4, a ranjavanje 22 osobe. Odgovornost je preuzela teroristička grupa Abu Nidala (Sabri Halil al Bana) pod nazivom »Fatah — Revolucionarni savet«. Videti: *Hronologija najvećih terorističkih akcija* 1968—86, str. 18.

¹³ Tako je od posledica eksplozije bombe, koju su 15. jula 1983. godine postavili pripadnici jermenske terorističke organizacije ASALA na aerodromu Orli, poginulo 8 lica, dok ih je 60 ranjeno. Slične posledice imala je i akcija koju su izveli teroristi grupe Abu Nidala, kada su 6. septembra 1986. godine napali sinagogu u Istanbulu. U ovoj akciji poginula su 23 lica. *Isto*.

tičke akcije išli provereni, iskusni borci, kojima je cilj bio da uspešno izvrše postavljeni zadatak i da se živi vrate u baze kako bi mogli učestvovati i u narednim akcijama. Pripremanje i izdržavanje ovakve vrste dobro uvežbanih terorista, vremenom je za mnoge terorističke grupe i organizacije postalo preskupo.¹⁴ Početkom 80-ih godina dolazi do postepene promene u načinu regrutovanja i obuke kadrova. Umesto terorista profesionalaca, u akcije se uključuju veoma mladi ljudi, koji se tokom kratkotrajne obuke intenzivno indoktriniraju tako da se na kraju tog procesa stvaraju fanatici spremni na sve. Ovi mladići najčešće se ne vraćaju iz terorističkih akcija. Oni se u njima do kraja ispoljavaju. Tako je stvoren savremeni tip »teroriste za jednokratnu upotrebu«. Broj samoubilačkih terorističkih akcija u stalnom je porastu, naročito u uslovima građanskog rata u Libanu, gde ih izvode fanatizovani šijiti inspirisani idejama islamskog fundamentalizma. U akciji koju su 18. aprila 1983. godine izveli šiitski teroristi iz ekstremne organizacije »Al Džihad« (Sveti rat), velikom količinom eksploziva uništena je zgrada američke ambasade u Bejrutu. Tom prilikom poginulo je 60 ljudi.¹⁵ Nekoliko meseci kasnije, 23. oktobra 1983. godine, sinhronizovanom akcijom kamionima punim eksploziva, kojima su upravljali teroristi samoubice, uništeni su štabovi američkih marinaca i francuskih padobranaca, pripadnika takozvanih multinacionalnih snaga u Libanu. Poginulo je 58 padobranaca i 241 marinac.¹⁶

Terorističke akcije u kojima učestvuju mladi, fanatizovani ljudi postepeno se šire sa područja Bliskog istoka na druge delove Sredozemlja, pa čak i u evropske zemlje koje ne pripadaju ovom regionu. Naročito su vidljive akcije koje poslednjih godina izvodi Abu Nidalova teroristička organizacija »Fatah — Revolucionarni savet«.¹⁷

¹⁴ Smatra se da za izdržavanje samo jednog teroriste godišnje treba izdvojiti oko 50.000 dolara.

¹⁵ Videti: *Hronologija najvećih terorističkih akcija 1968—86*, str. 18.

¹⁶ *Isto*.

¹⁷ Njeni pripadnici izveli su 27. decembra 1985. godine istovremene napade na aerodrome u Rimu i Beču. Bilans tih akcija bio je 19 poginulih i 116 ranjenih. Svih sedam terorista koji su učestvovali u ta dva napada bili su veoma mladi ljudi, jedan od njih čak petnaestogodišnjak. Videti: Maroje Mihovilović, *Novo lice terorizma*, »Start«, Zagreb, br. 443, 1986, str. 39.

Unošenjem kulta žrtvovanja u terorističke aktivnosti i regrutovanjem mladih ljudi koji se u njima do kraja ispoljavaju, međunarodni terorizam u oblasti Sredozemlja dobija mnogo na ekstremnosti i drastičnosti. U postojećim okolnostima on prerasta u iracionalnu pretnju svima.

Saradnja terorističkih grupa i organizacija na međunarodnom planu još jedna je od karakteristika koja problem savremenog međunarodnog terorizma u prostoru Sredozemlja čini znatno složenijim. Primeri su mnogobrojni. Jedan od najdrastičnijih svakako je masakr koji su pripadnici japanske »Crvene armije«, koje je angažovao Narodni front za oslobođenje Palestine (PFLP), izvršili na aerodromu Lod u Tel Avivu, 30. maja 1972. godine, u kome je ubijeno 25, a ranjeno 78 ljudi.¹⁸ Sve je učestalije povezivanje terorista iz zapadnoevropskih zemalja sa teroristima iz područja Bliskog istoka. Ono se najčešće odvija u vidu obučavanja u istim logorima ili zajedničkim učestvovanjem u terorističkim akcijama. Ova »međunarodna saradnja« terorista očigledno je jedan od faktora koji je doprineo širenju terorizma iz oblasti Sredozemlja u ostale delove sveta, a naročito u Evropu, Afriku i na Srednji istok. Ovaj talas nosi veliki broj teških terorističkih incidenata koje su izazvale grupe i organizacije poreklom iz oblasti Sredozemlja. Jedan od najtežih, bez sumnje, jeste »Slučaj Entebe«, kada je grupa terorista različitih državljanstava otela avion Er Fransa (Air France) sa 256 putnika u vazдушnom prostoru Grčke. Avion je prinudno spušten na aerodrom Entebe u Ugandi. U proglasu terorista zahtevalo se puštanje na slobodu 53 lica, koja su se nalazila u zatvorima u Izraelu, Keniji, Švajcarskoj, Francuskoj i SR Nemačkoj. Međutim, dok su trajali pregovori, grupa pripadnika specijalnih jedinica izraelskih oružanih snaga izvršila je prepad na aerodrom i munjevitom oružanom akcijom oslobodila taoce. Prilikom akcije stradali su svi otmičari, trinaest ugandskih vojnika i tri taoca. »Slučaj Entebe« izazvao je široke rasprave i podeljena mišljenja u forumima međunarodnih organizacija. U krug terorista, pored otmičara, svrstan je i Izrael, zbog toga što je narušio suverenitet Ugande i napao pripadnike njenih oružanih snaga. Na udar kritike došla je i Uganda i njen tadašnji predsednik Idi

¹⁸ Videti: *Hronologija najvećih terorističkih akcija 1968—86*, str. 17.

Amin, za koga se tvrdilo da nije delovao tako da se što brže i bezbolnije reši taj složeni slučaj.¹⁹

Ovaj i slični primeri ukazuju na opasnost koju sobom nosi širenje međunarodnog terorizma iz područja Sredozemlja u ostale delove sveta.

Posebno ozbiljan problem predstavlja sve veće učešće državnog terorizma u celokupnom terorizmu međunarodnog karaktera koji se dešava u regionu Sredozemlja. Državni terorizam međunarodnog karaktera postaje gotovo idealna zamena za rat. Značaj terorizma kao surogata za rat posebno je naglašen u savremenim uslovima kada se u naletu sveopšteg i svemogućeg licemerja većina stvari u međunarodnim odnosima ne naziva svojim pravim imenom. Tako se, često, teroristički akti država uvijaju u plašt »zaštite vitalnih nacionalnih interesa« ili »očuvanja bezbednosti svojih državljana u inostranstvu«. Takvih primera u sredozemnom regionu ima mnogo.²⁰ Pojedine države u pravim terorističkim akcijama vrše eliminisanje protivnika režima u inostranstvu. Druge su, pak, prihvatile obračun sa teroristima terorističkim sredstvima borbe. Izrael u tom pogledu ima sigurno najdužu tradiciju od svih zemalja tog regiona.²¹ U sukobu sa Palestincima Izrael je izveo brojne terorističke akcije koje su direktno rušile sve norme međunarodnog prava i graničile se sa međunarodnim zločinom. Pokolji u palestinskim izbegličkim logorima »Sabra« i »Šatila« u Libanu, koji su iz-

¹⁹ Prema nekim procenama smatra se da je u »Slučaj Entebe« na posredan ili neposredan način bilo umešano 10 država. Videti: dr Vojin Dimitrijević, *Ima li danas terorizma koji nije međunarodni*, »Međunarodni problemi«, Beograd, br. 3-4, 1982, str. 339—340.

Svojom reprezentativnošću u ovakve slučajeve mogu se ubrojiti i otmica ministara zemalja članica OPEC-a koju je 21. decembra 1975. godine izvela teroristička organizacija »Ruka arapske revolucije«. Tom prilikom ubijena su tri lica i zarobljeno tridesetak talaca, koji su na kraju ipak oslobođeni, kao i otmica Lufthansinog Boinga koju su 18. oktobra 1977. godine izvršila četiri Palestinca, pripadnika grupe Vadi Hadada, prinudivši ga na sletanje u glavni grad Somalije Mogadiš. U toku pregovora sa otmičarima intervenisala je, po odobrenju somalijskih vlasti, specijalna antiteroristička jedinica SR Nemačke GSG-9 (Grenzschutzgruppe-9) koja je uspeła da usmrti otmičare i oslobodi sve taoce. Videti: Hronologija najvećih terorističkih akcija 1968—86, str. 17.

²⁰ Obim rada, na žalost, ne dopušta šire bavljenje terorizmom kao surogatom za rat, već samo markiranje ove značajne karakteristike međunarodnog terorizma.

²¹ Postoji priličan broj država koje su nosioci državnog terorizma u oblasti Sredozemlja, ali je za potrebe rada uzet primer Izraela, kao najreprezentativniji, po mišljenju autora.

vršeni 16. i 17. septembra 1982. godine, uz saradnju libanskih falangista, primeri su takve aktivnosti.²² Izrael je preko svojih tajnih službi («Mosad» i «Šin Bet») organizovao atentate na istaknute ličnosti PLO u području Sredozemlja i šire, u čitavom svetu. U akciji koju su 9. aprila 1973. godine izvršili izraelski komandosi, iskrcavši se tajno na bejrutskoj plaži, ubijena su tri istaknuta lidera PLO zajedno sa njihovim porodicama. Prema pisanju naše i strane štampe, Izraelska centralna obaveštajna služba «Mosad» organizovala je i ubistvo najistaknutije vojne ličnosti PLO, Abu Džihada, 16. aprila 1988. u Tunisu. Izraelskoj obaveštajnoj službi pripisuje se i podmetanje bombe ispred sedišta palestinskih i libanskih levičarskih organizacija u Bejrutu, 2. oktobra 1981. godine, čija je eksplozija usmrtila 83, a ranila 225 lica. U akcije ovakvog tipa moglo bi se ubrojiti i prinudno skretanje iračkog vazduhoplova dok je leteo nad Libanom, radi hvatanja nekih istaknutih ličnosti PLO.²³

Ustaljena formulacija kojom je Izrael opravdavao svoje terorističke akcije bila je da se to čini radi zaštite vitalnih interesa države i borbe protiv terorizma.

Očigledno je da je zanemarivanje međunarodnopravnih normi postalo jedno od značajnih sredstava u međunarodnim odnosima pod plaštom borbe protiv terorizma. Sve izraženiji unilateralizam doveo je i do zanemarivanja jasnih kriterijuma, kao i do neadekvatnih rešenja u borbi protiv međunarodnog terorizma u području Sredozemlja. Drastičan primer su događaji oko otmice aviona egipatske vazduhoplovne kompanije (Egypt Air). Otmicu je izvršila grupa terorista fanatika, 24. novembra 1985. godine, prinudno spustivši avion na Maltu. Pošto grupa nije iznela nikakve konkretne zahteve egipatski komandosi iz sastava specijalne jedinice, koja je u međuvremenu stigla na Maltu, izvršili su napad na avion. Bilans je katastrofalan. Pobijeni su svi otmičari, ali i 60 putnika.²⁴

Na taj način problem borbe protiv međunarodnog terorizma u Sredozemlju doveden je do apsurd. Jer, opravda-

²² *Hronologija najvećih terorističkih akcija 1968—86*, str. 17.

²³ *Isto*.

²⁴ Vojin Dimitrijević, *Terorizam kao međunarodna provokacija*, »Međunarodna politika«, Beograd, br. 857, 1985, str. 4—6.

no se postavlja pitanje, kako ističe Vojin Dimitrijević, u čemu je smisao ubijanja tolikog broja nevinih ljudi, da bi se sprečili teroristi da pobiju te iste ljude.²⁵

Na kraju, ostaje mučan utisak izazvan saznanjem da međunarodna zajednica i države posebno, nemaju adekvatnog odgovora na problem međunarodnog terorizma u oblasti Sredozemlja. Iako je do sada bilo određenih uspeha u otkrivanju i predupređivanju terorističkih aktivnosti u ovom prostoru, činjenica je da se najčešće pribegava palijativnim merama koje ne nude dugoročnija rešenja. Mere koje su do sada primenjivane u borbi protiv međunarodnog terorizma nisu otklanjale njegove uzroke već su, prvenstveno, bile usmerene na što strožije kažnjavanje počinitelaca terorističkih dela, prema tome bavile su se uglavnom posledicama. Štaviše, na terorističko nasilje se sve češće odgovara državnim nasiljem, što sve više liči na začarani krug iz kojeg će biti vrlo teško naći izlaz.

Zaključak

Analiza problema međunarodnog terorizma u području Sredozemlja predstavlja, u celini, sagledavanje jednog dela od veoma rasprostranjenih sredstava borbe raznovrsnih subjekata za svoje interese u sferi međunarodnih odnosa. U savremenim uslovima prvenstveno uloga međunarodnog terorizma u Sredozemlju ogleda se u stvaranju opšte nesigurnosti, ozbiljnog narušavanja političke ravnoteže i dovođenja u veliko iskušenje snaga koje raspolažu ekonomskom i vojnom supremacijom. Stavljajući terorizam u poziciju supstituta rata, terorističke grupe i organizacije, delimično uklanjaju dejstvo te supremacije i time dovode sebe u položaj respektovane snage u sukobu. Poseban značaj u tome ima raznovrsnost, originalnost, nepredvidivost i brutalnost akata nasilja koji se primenjuju.

U okviru izloženih karakteristika terorističkih aktivnosti međunarodnog karaktera u području Sredozemlja i kompleksnog sagledavanja pojavnih oblika u kojima se one is-

²⁵ Isto.

poljavaju, očigledno je da međunarodni terorizam prerasta u značajno sredstvo borbe ugnjetenih naroda i društvenih grupa protiv međunarodnog nasilja ukorenjenog u tom području istorijskim sklopom društveno-političkih okolnosti. Upravo, iz istorijske konstelacije tih okolnosti proističu i glavni uzroci međunarodnog terorizma u prostoru Sredozemlja koji se ogledaju u protivrečnostima u procesima kolonizacije, dekolonizacije i neokolonijalizma, protivrečnostima u ekonomskom razvoju zemalja tog regiona, protivrečnostima u političkom razvoju sredozemnih država i nemogućnosti pojedinih naroda da i na sadašnjem stepenu razvoja međunarodne zajednice ostvare pravo na samoopredeljenje i samostalni razvitak u okviru sopstvene države.

S obzirom na svoju kompleksnost, nediskriminaciju i neuhvatljivost političkim i moralnim pravilima, koju je ova analiza potvrdila, međunarodni terorizam uobličen u ovom regionu reflektuje se i u druga područja sveta sa tendencijom opasnog širenja i razornog dejstva na postojeći sistem međunarodnih odnosa.

SUMMARY

SOME CHARACTERISTIC FEATURES OF MODERN TERRORISM IN THE MEDITERRANEAN REGION

The Mediterranean is a region abounding on one hand with conflict situations, hotbeds of crises, extremely exacerbated economic problems, demonstrations of military force, manifestations of nationalism and conservatism, and progressive trends on the other. Manifestations of different forms of terrorism have lately become a specific fundamental feature of different types of conflict in the region.

Terrorist activities and actions in the Mediterranean greatly surpass by their extent and dimensions similar activities in other parts of the world so that realistic possibilities exist that by studying the phenomenon of international terrorism in this region can be seen almost all its aspects, sources, forms, elements, motivations, aims, protagonists and agents, even its fundamental causes.

International terrorism appeared in the Mediterranean first as a form of anti-colonial struggle. Terrorist actions in Palestine against the British colonizers in the period immediately following the World War II and ter-

rorist activities within the frames of the anti-colonial struggle in Algeria, are two examples to be made use of in establishing the genesis of international terrorism in the Mediterranean.

Because of its complexity, indiscriminateness and inability to be encompassed by political or ethical rules, the international terrorism that has grown and developed in this region reflects to other world regions and tends to spread dangerously and destructively affect the existing system of international relations.

RESUME

QUELQUES CARACTERISTIQUES DU TERRORISME INTERNATIONAL PRESENT DE NOS JOURS DANS LA MEDITERRANEE

Le Bassin méditerranéen est caractérisé par des situations de conflit, foyers de crise, problèmes économiques rendus aigus à l'extrême, démonstrations fréquentes de la force militaire, par la manifestation de nationalisme et de conservatisme d'une part, et la montée d'aspirations progressistes de l'autre. Différentes formes du terrorisme caractérisent d'une façon spécifique et substantielle les conflits qui éclatent dans cette région.

Par ses dimensions, l'activité terroriste dans la Méditerranée dépasse de loin les manifestations similaires qui se produisent dans d'autres régions du globe, ce qui rend réellement possible d'étudier le terrorisme international en tant que phénomène sous tous ses aspects, à savoir ses origines, formes d'expression, éléments, motifs, objectifs, protagonistes, voire jusqu'à ses causes les plus profondes.

Le terrorisme de caractère international se manifeste dans le Bassin méditerranéen avant tout comme un moyen de lutte anticoloniale. Les actions de terrorisme en Palestine menées contre les colonialistes britanniques au lendemain même de la deuxième guerre mondiale et le terrorisme qui fit partie de la lutte anticoloniale du peuple algérien offrent deux exemples à exploiter pour étudier la genèse du terrorisme international dans la Méditerranée.

Par sa complexité, sa non-discrimination et par le fait qu'il échappe aux règles politiques et morales, le terrorisme qui prend forme dans cette région du monde se reflète aussi dans d'autres régions du globe avec tendance à connaître une extension dangeureuse et à avoir une action destructrice sur l'actuel système des relations internationales.

РЕЗЮМЕ

НЕКОТОРЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОВРЕМЕННОГО
МЕЖДУНАРОДНОГО ТЕРРОРИЗМА В РАЙОНЕ
СРЕДИЗЕМНОМОРЬЯ

Средиземноморье является пространством, изобилующим конфликтными ситуациями, очагами кризиса, предельно обостренными экономическими проблемами, частыми демонстрациями военной силы, весьма выраженными национализмом и консерватизмом, с одной, и прогрессивными стремлениями, с другой стороны. Проявления различных форм терроризма стали и специфическим и существенным признаком разнообразных столкновений в этом районе.

Развитая террористическая деятельность в Средиземноморье своими размерами значительно превосходит подобные явления в других районах мира, что предоставляет реальную возможность для того, чтобы, изучая международный терроризм в этом районе, познакомиться почти со всеми его аспектами, начиная с истоков, форм проявления, элементов, мотивов, целей, носителей, вплоть до причин возникновения.

Терроризм международного характера в районе Средиземноморья представляет собой, прежде всего, одно из средств антиколониальной борьбы. Террористические акции в Палестине против великобританского колонизатора непосредственно после второй мировой войны и терроризм в рамках алжирской антиколониальной борьбы — это два примера, которые можно использовать для ознакомления с происхождением международного терроризма в Средиземноморье.

Учитывая его комплексность, недискриминацию и неуловимость политическими и моральными правилами, международный терроризм, созданных в этом районе, отражается и в других областях мира, имея при этом тенденцию опасного расширения и разрушительного влияния на существующую систему международных отношений.